

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ М. МОНТЕССОРІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Врадій Катерина Миколаївна, старша викладачка кафедри дошкільної і початкової освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Зінакова Каріна Олексіївна, студентка III курсу спеціальності 012 Дошкільна освіта
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

***Анотація.** Стаття присвячена визначенню специфіки, ролі і місця педагогічних ідей М. Монтессорі в професійній підготовці педагога та виявленню педагогічних умов реалізації спадщини М. Монтессорі в професійній підготовці вихователя ЗДО.*

***Ключові слова:** вільне виховання, саморозвиток, самореалізація, педагогічні ідеї М. Монтессорі, педагогічна спадщина М. Монтессорі, педагогічні умови реалізації, професійна підготовка вихователя.*

Вступ. У сучасних умовах в світовому освітньому просторі відбувається зміна уявлень про сутність та цілі педагогічної освіти. Це викликає потребу в пошуку інноваційних підходів до організації освітнього процесу в педагогічних вищих начальних закладах, визначенні способів забезпечення можливості саморозвитку і самореалізації особистості. Сучасне суспільство все гостріше відчуває потребу у вихованні активної, творчої, внутрішньо вільної людини, що усвідомлює свою самоцінність і унікальність, а також вміє жити в умовах свободи, але при цьому зорієнтована на загальнолюдські цінності, на взаємозв'язок зі світом і досягненнями цивілізації. У зв'язку з цим значущим для сучасної педагогічної освіти виявляється закордонний досвід, що містить конструктивні ідеї гуманістично орієнтованої педагогіки і довів свою продуктивність у процесі взаємодії з різними національними педагогічними системами. Насамперед – це педагогічні системи Д. Дьюї (1859-1952), Р. Штайнера (1861-1925), М. Монтессорі (1870-1952), С. Френе (1896-1966).

Однією з найяскравіших та перевірених часом і педагогічними досвідом є педагогіка М. Монтесорі. Гуманістична спрямованість української освіти створює сьогодні сприятливі умови для нового осмислення потенціалу педагогіки вільного виховання, що має глибокі історичні корені. Разом з тим, поширення та практичне використання зарубіжних педагогічних систем і технологій закономірно поставило перед українськими педагогами ряд складних питань, пов'язаних з проблемою їх адаптації, а також визначенням можливості і меж їх авторської інтерпретації вітчизняними педагогами.

Аналіз спеціальної літератури показав, що концептуальні засади становлення педагогіки Марії Монтесорі знайшли висвітлення в українській педагогічній літературі (дослідження І. Дичківської, Т. Поніманської «Монтесорі: теорія і технологія», О. Сторонської «Педагогічна спадщина М. Монтесорі у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених», М. Чепіль «Педагогіка Марії Монтесорі в Україні», С. Якименко «Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтесорі: порівняльний аналіз» та ін.) [див.: 2; 5; 6; 7].

Найбільший інтерес представляють роботи М. Якимової «Педагогіка Марії Монтесорі в сучасній системі підготовки і перепідготовки працівників дошкільної освіти», Н. Петрової «Педагогічна спадщина Ю. Фаусек як досвід реалізації системи М. Монтесорі у вітчизняній дошкільній педагогіці», А. Дорофєєва «Реалізація ідей педагогіки М. Монтесорі в дошкільних освітніх установах», Т. Куліш «Наталія Лубенець про погляди Ф. Фребеля та М. Монтесорі», Б. Жебровського «Українська освіта. Чому Марія Монтесорі?», в яких розглядалися проблеми адаптації педагогіки М. Монтесорі до української дошкільної освітньої системи [див.: 1; 3; 4].

Проте аналіз наукової літератури показав, що недостатньо розроблені механізми адаптації західних педагогічних систем в освітньому просторі, майже не визначені шляхи підготовки вихователів ЗДО до використання в своїй практиці положень і технологій вільного виховання.

Мета дослідження полягає у визначенні педагогічних умов реалізації педагогічної спадщини М. Монтесорі в професійній підготовці вихователя ЗДО.

Матеріали і методи дослідження. Для визначення педагогічних умов реалізації педагогічної спадщини М. Монтесорі в професійній підготовці вихователя ЗДО використовувались як теоретичні так і емпіричні методи дослідження, зокрема: теоретичні (аналіз спеціальної літератури і навчальних матеріалів із даної проблеми; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду з проблеми дослідження); емпіричні (спостереження, опитування, бесіди, тестування, експеримент).

Дослідження проводилось протягом 2019 – 2020 років і відбувалося у декілька етапів. На першому етапі проводилося вивчення психолого-педагогічних джерел, педагогічного досвіду з проблеми дослідження, визначення теми і мети, об'єкта, предмета дослідження, пошук і обґрунтування теоретико-методологічної основи дослідження. На другому етапі – здійснювалася характеристика педагогічної спадщини М. Монтесорі як складової теорії та практики вільного виховання; обґрунтування педагогічних ідей М. Монтесорі в структурі сучасної професійної підготовки вихователя ЗДО; визначення педагогічних умов реалізації педагогічної спадщини М. Монтесорі в професійній підготовці вихователя ЗДО.

Результати дослідження. Вільне виховання – це напрямок у педагогічній теорії та освітній практиці, зорієнтований на процес формування особистості дитини за допомогою її особистісно-рольової участі в цілепокладанні, плануванні, організації, коригуванні власної освіти; спеціально створеного освітнього середовища, що забезпечує інтеграцію навчання і виховання, встановлення гуманістичних взаємин між усіма суб'єктами педагогічного процесу. Педагогічна спадщина М. Монтесорі характеризується, по-перше, орієнтацією на дитину, як на унікальну, духовну «самість», і надання їй допомоги, як суб'єкту вільної свідомості (самосвідомості), вільної діяльності (самодіяльності), вільного вибору (самовизначення); по-друге, наданням дітям

свободи вибору і самостійності в усіх сферах життєдіяльності з метою одержання власного досвіду, на основі якого і відбувається повноцінний розвиток особистості. Той, кого навчають, як суб'єкт освітнього процесу, вважала М. Монтесорі, здійснюючи вибір, повинен йти до результату від внутрішнього спонукання, а не від зовнішнього впливу [див.: 1].

На думку Чепіль М.М. педагогічні ідеї М. Монтесорі характеризуються, перш за все: суб'єктною інтеграцією, яка має на увазі діяльнісний розвиток дітей, що дозволяє їм стати активними суб'єктами всього педагогічного процесу, брати участь в цілепокладанні, плануванні, організації власної освіти; поєднанням автономності з колективними (груповими) формами освіти, так як індивідуалізоване навчання створює умови для самовизначення і самореалізації учнів, а групове формує у них корпоративну культуру в цілому; якісною оцінкою рівня розвитку дітей; концентрацією освіти на розвиток і саморозвиток дітей, яка передбачає, що головним джерелом психологічних новоутворень є сама особистість; створенням культурно розвиваючого середовища для самовизначення і самореалізації дітей і формування здатності до співпраці, рефлексії, колективної відповідальності [див.: 6]. Для того, щоб зазначені підходи педагога мали можливість застосувати на практиці, ми вважаємо, що спочатку необхідно реалізувати їх в сучасній професійній підготовці педагога, зокрема вихователя ЗДО.

Основний показник якості педагогічної освіти – професійна компетентність педагога, до визначення сутності якої необхідний інтеграційний підхід, що враховує, як об'єктивний, так і суб'єктивний аспекти Компетентнісний підхід реалізується за допомогою, по-перше, принципу дієвої компетентності, який обумовлює формування особистості, здатної до самовизначення, самоосвіти, саморегуляції і самоактуалізації, самостійного, компетентного і відповідального вирішення професійно-педагогічних завдань, по-друге, принципу суб'єктної інтеграції, спрямованого на діяльнісний розвиток, що дозволяє шляхом виконання різних соціальних ролей (лектор, референт, консультант, екзаменатор тощо) стати активними суб'єктами всього

педагогічного процесу, взяти участь в цілепокладанні, плануванні, організації, коригування власної освіти. Гуманістичний підхід реалізується за допомогою, по-перше, принципу гуманізації освіти, суть якого полягає у встановленні гуманістичних взаємовідносин між усіма суб'єктами педагогічної діяльності і створенні педагогічних умов для виховання гуманних якостей особистості в процесі її різнобічного і гармонійного розвитку, по-друге, принципу сприяння самореалізації і самоствердження суб'єктів педагогічного процесу, який зумовлює прагнення до самовдосконалення та самоосвіти. Аксіологічний підхід включає принцип полікультурності освіти, спрямований на формування у суб'єктів педагогічного процесу громадянської основи, і принцип антропоцентризму, що передбачає суб'єктивізацію об'єктивних цінностей людської спільноти, тобто перетворення їх в особистісні цінності. [див.: 3].

У ході дослідження було визначено наступні педагогічні умови реалізації педагогічної спадщини М. Монтесорі в професійній підготовці вихователя ЗДО: створення дієво-креативного середовища навчання; розвиток фасілітаційно-інклюзивної спрямованості особистості майбутнього педагога; включення в зміст професійної підготовки вихователя ЗДО курсу «Монтессорі-педагогіка». Дієво-креативне середовище навчання визначається як багатовимірне і поліфункціональне оточення суб'єктів педагогічного процесу, що впливає на їх особистісний розвиток [див.: 5]. Покрокова складова середовища навчання обумовлює організацію динамічної мережі взаємопов'язаних подій, що регулює вплив на суб'єктів педагогічної взаємодії і впливає на актуалізацію їх соціально-значущих цінностей, особистісний розвиток. Події, які потрапляють в поле сприйняття суб'єктів педагогічної взаємодії, служать предметом оцінки, приводом до роздуму і основою для життєвих висновків. Показником ефективності дієвої складової в середовищі навчання можна назвати комунікативну компетентність суб'єктів педагогічної взаємодії, як сукупність умінь вибору комунікативного коду, що забезпечує адекватне сприйняття і цілеспрямовану передачу інформації в конкретній ситуації. Включення креативності в середовище навчання обумовлено

об'єктивними потребами. Завдяки креативній складовій в середовищі навчання формується особистість, яка характеризується активністю освоєння і перетворення навколишнього світу, високою самооцінкою, відкритістю і свободою своїх суджень і вчинків, здатність до самовизначення і самовдосконалення, творчого характеру діяльності. Особистісний саморозвиток можна розглядати як показник ефективності креативної складової в середовищі навчання.

Реалізація педагогічної спадщини М. Монтесорі в професійній підготовці вихователя ЗДО передбачає розвиток фасілітаційно-інклюзивної спрямованості особистості педагога. Фасілітаційна складова спрямованості особистості педагога передбачає готовність до допомоги і підтримки дітей, здатність до поваги і розуміння. Показниками фасілітаційної складової спрямованості особистості педагога можуть бути емпатія, толерантність, особистісна рефлексія. Інклюзивна складова спрямованості особистості педагога передбачає пошук методів пристосування до широкого кола можливостей кожної дитини і вміння висловити прийняття і повагу індивідуальних особливостей навчання. На практиці інклюзивна складова спрямованості особистості педагога передбачає, по-перше, наявність цінностей (взаємна повага; толерантність; усвідомлення себе частиною суспільства; надання можливостей для розвитку навичок і талантів конкретної людини; взаємодопомогу; можливість вчитися один у одного; можливість допомогти собі і людям в своєму співтоваристві), по-друге, - зняття стресових факторів педагогічного процесу та створення на заняттях доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей педагогіки співробітництва, з метою діяльнісного розвитку дітей, формування у них оптимальних навичок соціальної адаптації.

Третьою педагогічною умовою реалізації педагогічної спадщини М. Монтесорі в професійній підготовці вихователя ЗДО, на нашу думку, має стати включення в зміст професійної підготовки курсу «Монтесорі - педагогіка». Цей напрям є перспективним для подальших наукових розвідок.

Висновки. У ході дослідження визначено специфіку, роль і місце педагогічних ідей М. Монтесорі в професійній підготовці вихователя ЗДО, які характеризуються, насамперед: суб'єктною інтеграцією; поєднанням автономності з колективними формами освіти; якісною оцінкою рівня розвитку дитини; концентруванням освіти на розвиток і саморозвиток дітей; створенням культурно розвиваючого середовища для самовизначення і самореалізації дітей і формування здатності до співпраці, рефлексії, колективної відповідальності.

Також було виявлено педагогічні умови реалізації спадщини М. Монтесорі в професійній підготовці вихователя ЗДО: створення дієво-креативного середовища навчання; розвиток фасілітаційно-інклюзивної спрямованості особистості педагога; включення в зміст професійної підготовки вчителя курсу «Монтесорі-педагогіка».

Таким чином, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї комплексної проблеми, що призводить до необхідності продовжувати дослідження за наступними напрямками: розробка та включення в зміст професійної підготовки вихователя ЗДО курсу «Монтесорі-педагогіка»; вивчення процесу впровадження педагогічних ідей М. Монтесорі в освітніх установах різних рівнів; вивчення педагогічної спадщини інших авторів.

***Abstract.** The article is devoted to the definition of the specificity, role and place of M. Montessori's pedagogical ideas in the professional training of a teacher and the identification of pedagogical conditions for the implementation of M. Montessori's legacy in the professional training of a preschool teacher.*

***Key words:** free upbringing, self-development, self-realization, pedagogical ideas of M. Montessori, pedagogical heritage of M. Montessori, pedagogical conditions of realization, professional training of an educator.*

ДЖЕРЕЛА

1. Вакуленко Т. Як стати Монтесорі-педагогом в Україні? Дошкільне виховання. 2014; № 8: с. 35-36.

2. Дичківська І., Поніманська Т.М. Монтессорі: теорія і технологія. Київ: Слово; 2006.
3. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД; 2009.
4. Петрова Н.Б. Педагогическое наследие Ю.И. Фаусек как опыт реализации системы М. Монтессори в отечественной дошкольной педагогике: автореф. дисс... канд. пед. наук. Смоленск; 2002.
5. Сторонська О.С. Педагогічна спадщина М. Монтессорі у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Дрогобич; 2013.
6. Чепіль М.М., Дудник Н.З. Педагогіка Марії Монтессорі: навч. посіб. Київ: Слово; 2017.
7. Якименко С.І., Міленіна Г.С. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтессорі: порівняльний аналіз: моногр. Київ: Слово; 2015.